

ПРИНЦИПИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: СЕМАНТИКА ПОНЬЯТЬ І ЗМІСТУ

Проведено аналіз принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що виділяються вітчизняними і зарубіжними авторами, а також затверджених у нормативних документах. В рамках вирішення проблеми визначення принципів обґрунтовано доцільність відокремлення рівнів ведення обліку та складання звітності і виділення відповідно принципів організації бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку, принципів складання і подання фінансової звітності

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності є базовими положеннями, що визначають порядок організації та ведення бухгалтерського обліку, формують підходи до підготовки фінансової звітності та іншої інформації, що подається зовнішнім групам користувачів.

На рівні професійного регулювання обліку досі не досягнуто остаточної згоди відносно того, хто визначає принципи в галузі обліку та звітності, як вони співвідносяться з постулатами, як вони можуть бути використані для створення стандартів обліку.

Хендріксен Е.С. та Ван Бреда М.Ф. зауважують, що низька значимість досягнень у створенні комплексу принципів виправдовується складністю завдань, поставлених перед собою бухгалтерами [13, с. 75-76]. Бутинець Ф.Ф. вказує, що сьогодні вимагають переосмислення теоретичні постулати, покладені в основу організації та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання інформації користувачам бухгалтерської звітності [1, с. 27].

Будь-які зміни облікових цілей передбачають і зміни принципів обліку. Окремі американські дослідники, зокрема, Г. Нельсон, К. Ноубс, К. Шиппер всупереч поширеній позиції відзначають, що розробники стандартів використовують принципи для забезпечення правилами тих, хто складає фінансову звітність, що стандарти повинні мати в своїй основі правила [10, с. 176].

Вітчизняні вчені звертають увагу на те, що історично і традиційно в основу бухгалтерського обліку нашої країни були покладені такі принципи [1, с. 27]: перевага правових відносин (превалювання форми над змістом); орієнтація бухгалтерського обліку на забезпечення макроекономічного регулювання; переважання контролюючої функції бухгалтера. В сучасній обліковій системі жоден з цих принципів не реалізується.

З переходом на міжнародні стандарти бухгалтерський облік набув нових властивостей, чітко окреслилась його роль і місце в системі управління економічним суб'єктом. Принципи функціонування облікової системи і принципи складання звітності орієнтовані на реалізацію цілей власника капіталу. Бухгалтер отримав можливість обирати підходи до організації своєї роботи, методи оцінки активів, зобов'язань, порядок формування показників фінансових звітів.

Для повного забезпечення потреб власника та цілей управління капіталом організація бухгалтерського обліку на підприємстві повинна здійснюватись у відповідності до певних правил. Як зазначає Ф.Ф. Бутинець, визначення таких правил становить складну проблему, адже потрібно встановити таку сукупність правил, реалізація яких забезпечила б максимальний ефект від ведення обліку [2, с. 35].

Мета дослідження. Провести аналіз принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що виділяються вітчизняними і зарубіжними авторами, затверджені у нормативних документах. Виявити відношення принципів до процесу організації обліку, його ведення чи підготовки й подання фінансової звітності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Що потрібно встановлювати для належної організації облікової системи – правила, чи принципи, – залишається дискусійним питанням. Мають місце позиції авторів щодо визнання семантичними синонімами понять правил та

принципів в обліку. Більшість дослідників розглядає принципи, які і задають правила ведення обліку.

В ряді джерел робиться огляд принципів обліку та звітності, що діють у різних країнах з розвинутою ринковою економікою. Так, Гуляев Н.С. та Ветрова Л.Н. зауважують, що у німецькій системі бухгалтерського обліку при оцінці активів та зобов'язань необхідно дотримуватись встановлених правил (принципів), основними з яких є [5, с. 79-80]: принцип окремої оцінки, принцип обережності, принцип постійності, принцип завищеної оцінки для заборгованості, неотриманий прибуток не повинен зазначатись, нереалізовані збитки повинні зазначатись.

Обліковими принципами французької системи бухгалтерського обліку є [5, с. 93-94]: принцип обачності, принцип відповідності; принцип точного застосування бухгалтерських правил, принцип достовірного і сумлінного надання інформації.

Точне використання на практиці (в рахівництві) тих або інших правил, як вказують російські автори Н.Г. Сафронова та А.В. Яцюк, завжди залежить від дотримання принципів (базових положень), котрі задає наука (рахівництво), серед них: принцип цілісності, принцип самостійності, принцип реєстрації, принцип неперервності, принцип ідентифікації, принцип кваліфікації, принцип відносності, принцип контролю, принцип ясності, принцип інтерпретації, принцип комунікації, принцип несуперечності [12, с. 26]. Автори зазначають, що по мірі розвитку теорія бухгалтерського обліку та його принципи неминуче будуть змінюватись.

Хендріксен Е.С. та Ван Бреда М.Ф. пропонують історичний екскурс до процесу пошуку і формування принципів бухгалтерського обліку, які покладаються в основу оцінки фактів господарського життя в США. Серед основних принципів автори називають принцип господарюючої одиниці, діючого підприємства, періодичності, консерватизму та грошового вимірника [13, с. 100-103].

Соколов Я.В. у післямові до західного видання звертає увагу на дев'ять принципів американської бухгалтерії, які були сформовані ідеями таких відомих американських науковців як А. Черч, Р.Х. Монтгомері, В.Е. Патон, Д.О. Мей. До принципів американської бухгалтерії автор відносить [8, с. 479-483]: подвійність, вимірник, підприємство, безперервність, собівартість, консерватизм, значимість, реалізація, відповідність.

Питання переліку принципів бухгалтерського обліку, прийнятних для вітчизняної облікової системи, розглядає О.М. Петрук. Автор піднімає проблему одноманітності обліку (відображення в обліку однорідних фактів господарської діяльності однаково), яка є однією з основних методологічних передумов забезпечення зіставності облікових даних [9, с. 197-198].

Малюга Н.М. розглядає принципи у зв'язку з проблемою термінології і вживання різних понять для опису одних і тих же положень [7, с. 414-422]. Зокрема, автор зазначає, що принципи як елемент регулювання методології бухгалтерського обліку тлумачаться як правила, норми, інструкції, вимоги, рекомендації, обмеження, якісні характеристики, а також як основоположні концепції [7, с. 416-417].

Термінологічна невизначеність спостерігається у базових нормативних документах, що визначають застосування моделі бухгалтерського обліку, прийнятої в

Україні – МСБО-МСФЗ та Концептуальній основі складання та подання фінансової звітності (КО МСФЗ). У вказаних документах принципи обліку подаються як основоположні припущення, якісні характеристики фінансової звітності, судження загального характеру.

В рамках вирішення проблеми формування принципів пропонуємо відокремлювати рівні ведення обліку та складання звітності і виділяти відповідно принципи організації бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку, принципи складання і подання фінансової звітності.

За наведеними групами нами систематизовано принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які наводяться у працях вітчизняних та зарубіжних авторів та визначаються у нормативних актах. Подане групування принципів не є остаточним, адже серед принципів, що розглядаються авторами, можна побачити вимоги, які висуваються користувачами до поданої інформації, ознаки якості, якими може володіти оприлюднена фінансова звітність. Питання ідентифікації вимог та ознак якості потребує окремого аналізу.

До групи принципів організації бухгалтерського обліку можуть бути віднесені принцип цілісності, автономності, безперервності, реєстрації, раціональності та контролю. Вказані принципи повинні забезпечувати створення умов для ведення обліку діяльності господарюючого суб'єкта.

Цілісність визначається серед принципів підготовки фінансової звітності як умова, за якої облікові дані представляють єдину систему, задану в інтересах управління господарськими процесами [12, с. 26]. Натомість західними дослідниками цілісність згадується як вимога користувачів до фінансової звітності.

Принцип **автономності** також називають принципом підприємства, господарської одиниці або самостійності. Автономність є умовою, за якої кожне підприємство визнається юридичною особою, відокремленою від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства [6, ст. 4]. Цей принцип також називають принципом самостійності підприємства, який розкриває спосіб встановлення відповідності між цілісністю системи обліку і цілісністю підприємства як господарського суб'єкта [12, с. 26], а також принципом цілісності (майнової відокремленості), згідно якого підприємство слід розглядати як щось ціле, окреме від його власників [11, с. 45].

Принцип **безперервності** в різних джерелах згадується як принцип безперервності діяльності або діючого підприємства. Безперервність визначає здійснення оцінки активів та зобов'язань підприємства виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі [6, ст. 4]. У працях авторів характеристика принципу дається дещо своєрідно. Так, Сафронова Н.Г. та Яцюк А.В. наводять принцип неперервності і розглядають його як ведення бухгалтерського обліку з моменту створення підприємства до його ліквідації [12, с. 26]. Рожнова О.В. вказує, що згідно з принципом безперервності діяльності звітність готується виходячи з припущення, що організація продовжить діяльність в осяжному майбутньому [11, с. 39]. Хендріксен Е.С. та Ван Бреда М.Ф. наводять принцип діючого підприємства на основі постулату про те, що господарююча одиниця буде продовжувати свою діяльність достатньо довго, щоб виконувати свої поточні зобов'язання [13, с. 101].

Принцип **реєстрації** згадується лише в окремих працях. Його суть зводиться до того, що в бухгалтерському обліку дозволяється відображати тільки ту інформацію про факти господарського життя, яка забезпечує здійснення управлінських впливів на господарські процеси [12, с. 26]. При цьому затрати на створення цієї інформації повинні бути меншими, ніж економічний ефект, що отримується від прийнятих на її основі управлінських рішень.

Принцип економічності інформації (раціональності) означає, що вигоди, які забезпечує інформація, не повинні бути

менше витрат на її отримання [11, с. 46]. Слід зауважити, що в окремих працях західних авторів наводяться фактори, які обмежують отримання корисної та надійної інформації. Серед них поряд зі своєчасністю та балансом якісних характеристик наводиться фактор співвідношення між вигодами і витратами [4, с. 4]. Він означає, що вигоди, які отримуються від наданої інформації, повинні перевищувати витрати на її отримання.

Сафронова Н.Г. та Яцюк А.В. вказують на існування принципу **контролю**, який реалізується в системі обліку шляхом зустрічної перевірки розрахунків та інвентаризації [12, с. 26]. Автори не пояснюють, мається на увазі контрольна функція бухгалтерського обліку чи потреба організації контролю за веденням бухгалтерського обліку з боку суб'єктів контролю.

Група принципів ведення бухгалтерського обліку включає принципи, що відображають умови застосування облікових процедур в ході збору, реєстрації, групування, систематизації, класифікації та зведення даних про факти господарського життя. Ця група може включати принцип подвійності, нарахування та відповідності доходів і витрат, реалізації, обачності, превалювання сутності (змісту) над формою, історичної (фактичної) собівартості, єдиного грошового вимірника, кваліфікації, періодичності, послідовності, повного висвітлення, несуперечності.

Подвійність наводиться серед принципів бухгалтерського обліку переважно західними авторами. Західні дослідники подвійність розглядають як умову, за якої кожен факт господарського життя повинен бути відображений двічі в однаковій сумі по дебету одного і кредиту іншого рахунку [8, с. 479]. Причому, як вказують автори, це стосується всього майна підприємства, не дивлячись на наявність права власності на нього.

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат також розглядається авторами як принцип відповідності або метод нарахування. Нарахування та відповідність доходів і витрат в законодавстві визначається як умова, за якої для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для цих доходів [6, ст. 4]. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Нарахування та відповідність західні автори розглядають як окремі самостійні принципи. Так, даючи характеристику принципу відповідності, наголошується на необхідності співвіднесення доходів звітного періоду з витратами, завдяки яким вони були отримані [8, с. 483].

Окремими західними авторами наводиться принцип **реалізації**, який визначає момент передачі права власності на об'єкт від продавця покупцю [8, с. 482-483]. Згідно західної концепції прибуток виникає в момент відвантаження товарів, і для підтвердження реальних фінансових результатів доводиться складати складний звіт про рух грошових коштів.

Обачність або **консерватизм** означає застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства [6, ст. 4]. Обачність забезпечує достатню міру захисту в процесі ухвалення рішень на основі оцінок в умовах невизначеності [11, с. 40-41]. Цей принцип дозволяє здійснювати коригування, необхідні для цілей складання фінансової звітності з урахуванням імовірності перетворення активів у ліквідну форму і виникнення додаткового відтоку фінансових ресурсів – зобов'язань.

Превалювання сутності (змісту) над формою як принцип обліку згадується у ряді праць та визначається у законодавстві. Його характеристика зводиться до того, що операції повинні обліковуватися відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми [6, ст. 4]. Рожнова О.В. розглядає принцип превалювання економічного змісту над юридичною формою, згідно з яким слід показувати операцію виходячи з її економічної

суті [11, с. 43]. Якщо це принцип порушується, то користувач фінансової звітності вводиться в оману щодо діяльності підприємства, оскільки юридична і економічна сторони явищ можуть не співпадати.

Історична (фактична) собівартість або принцип собівартості визначає пріоритетність оцінки активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання [6, ст. 4]. Спрощене поняття принципу історичної вартості Рожнова О.В., вказуючи, що всі активи повинні показуватися у фінансовій звітності за їх номінальною грошовою вартістю, тобто в тій сумі, в яку вони обійшлися підприємству на дату придбання [11, с. 44].

Єдиний грошовий вимірник або принцип вимірника чи грошового вимірника передбачає вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності з єдиний грошовій оцінці [6, ст. 4]. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. вказують, що бухгалтерський облік може застосовувати різні вимірники, але традиційно він використовує переважно фінансову інформацію [13, с. 103]. Грошовий вимірник є переважним, особливо там, де необхідне або бажане агрегування.

Принцип *кваліфікації* наводиться в окремих працях і передбачає необхідність кількісного та якісного виміру й обчислення фактів господарського життя [12, с. 26].

Періодичність (або принцип періодизації, ідентифікації) означає можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності [6, ст. 4]. Пояснюючи зміст принципу періодичності західні автори зауважують, що бухгалтери обчислюють прибуток по закінченні регулярних календарних періодів, таких як рік, квартал або місяць [13, с. 102]. В російських працях цей принцип іноді називають принципом ідентифікації, який визначає базове правило співвідношення фактів господарського життя з визначеними звітним періодом [12, с. 26].

Принцип *послідовності* означає постійне із року в рік застосування підприємством обраної облікової політики [6, ст. 4]. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними П(С)БО, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності.

Принцип повного висвітлення також називають принципом повноти висвітлення, повного розкриття та повноти. Повне висвітлення означає, що фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі [6, ст. 4]. Повнота інформації розглядається авторами як важлива якісна ознака наданих звітів. Грюнінг Х. ван повноту називає одним з факторів, який визначає надійність фінансової звітності [4, с. 4, 10].

Окремими авторами визначається *принцип несуперечності*, який означає відсутність в системі бухгалтерського обліку норм і правил, що суперечать одне одному [12, с. 26]. Цей принцип пов'язаний із законотворенням та не може бути реалізований в системі облікових процедур.

Принципи складання і подання фінансової звітності пов'язані з умовами підготовки та оприлюднення звітності господарюючими суб'єктами. Такий характер мають принципи достовірності, зіставності, доречності, точності, зрозумілості, інтерпретації, комунікації, значимості, погодженості.

Віднесені до цієї групи принципи стосуються формування звітних показників та представлення цієї інформації зовнішнім групам користувачів. Більш глибокий аналіз змісту наведених принципів показує наявність цілого ряду суперечностей, які базуються на різній ідентифікації авторами характеристик цієї групи і віднесення їх до принципів обліку та звітності, вимог користувачів до інформації та якісних характеристик звітів.

Жоден з принципів цієї групи не визначається на законодавчому рівні регулювання національної системи бухгалтерського обліку. З одного боку це свідчить про те, що український основний Закон характеризує саме принципи проведення облікових процедур, а не звітування. З іншого боку слід більш критично оцінити можливість визнання наведених

характеристик звітності принципами її складання і подання. Натомість вони можуть розглядатися в якості вимог або ознак фінансової звітності.

До принципів підготовки і подання фінансової звітності може бути віднесений *принцип погодженості* (або узгодженості, взаємоузгодженості). Взаємоузгодженість розглядається авторами як один з критеріїв, яким повинна відповідати достовірна звітність. Бугинець Ф.Ф., Малуґа Н.М. та Петренко Н.І. вказують, що взаємоузгодженість повинна перевірятися шляхом формальної перевірки та арифметичних процедур [3, с. 406].

Більше характеризують вимоги користувачів до фінансової звітності, а не підходи до її підготовки такі принципи як достовірність, зіставність, доречність, ясність (зрозумілість), інтерпретація (доречність), значимість (суттєвість).

Рожнова О.В. *принцип суттєвості* пояснює як відображення на рахунках тільки того, що має істотне значення для конкретного економічного суб'єкта. Автор стверджує, що незначимі суми можна нехтувати [11, с. 43]. Якщо сліпо слідувати концепціям бухгалтерського обліку, то іноді потрібно буде виконувати роботу, яка виявиться дорожчим, ніж результат, хоча вона і не вплине на стан фінансової звітності.

Наведеним тлумаченням принципу автор суперечить принципу повного висвітлення, який вимагає від підприємства повного відображення у звітах його діяльності.

Сафронова Н.Г. та Яцюк А.В. наводять серед принципів фінансової звітності *принципи ясності та інтерпретації* [12, с. 26]. Ясність передбачає що облікова інформація повинна бути проста і зрозуміла тим, хто її повинен використовувати. Принцип інтерпретації дозволяє користувачам облікової інформації в співвідношенні з правилами бухгалтерського обліку аналізувати і тлумачити дані обліку відносно власних цілей і за своїми правилами.

Принцип значимості авторами визначається через значення, яке надає власник об'єкту, що вирішує до якої бухгалтерської категорії цей об'єкт буде віднесений [8, с. 482]. Цей принцип стосується визнання об'єктів оборотними чи необоротними активами.

Серед принципів фінансової звітності автори виділяють *принцип відносності*, який означає формування в системі бухгалтерського обліку не абсолютно, а умовно точної інформації [12, с. 26]. Цей принцип суперечить багатьом іншим принципам ведення обліку та підготовки звітності – точності, обґрунтованості, надійності, регламентації, взаємоузгодженості.

Принцип комунікації можна зустріти в окремих джерелах. Він означає передачу даних від одного користувача іншому, що забезпечує правильність їх інтерпретації [12, с. 26]. Погодитись з можливістю реального прояву цього принципу важко, адже при передачі інформація може викривлятися як свідомо, так і несвідомо. При цьому відповідальність за її недостовірність не може покладатися на керівництво економічних суб'єктів при неконтрольованому поширенні даних.

Принцип відкритості означає, що на всіх рахунках відповідно до законодавчих і професійних положень повинні розкриватися деталі походження матеріальних цінностей в якості доповнення основної інформації [11, с. 45]. В працях інших дослідників відкритість розглядається як якісна характеристика фінансової звітності, яка забезпечує доступність до інформації, її своєчасне надання та сприйняття користувачами [4, с. 7].

Серед облікових принципів наводиться *принцип об'єктивності*, який визначає, що звіти повинні бути об'єктивними і не носити слідів особистого підходу, саме тому існують законодавчі і професійні правила, яких слід дотримуватися і які забезпечують підготовку об'єктивних звітів [11, с. 45-46]. Принцип об'єктивності вимагає документальної обґрунтованості ухваленого рішення.

Принцип релевантності дозволяє вибрати в якості основних альтернативні принципи, методи, способи, які забезпечать отримання найбільш корисну для користувача інформацію, необхідну при прийнятті рішень [11, с. 48]. В інших джерелах релевантність розглядається

як вимога до інформації або якісна характеристика фінансової звітності [13, с. 91].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведений аналіз принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності дозволяє зробити висновок про те, що в рамках вирішення проблеми визначення принципів слід відокремлювати рівні ведення обліку та складання звітності і виділяти відповідно принципи організації бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку, принципи складання і подання фінансової звітності.

Принципи організації бухгалтерського обліку повинні забезпечувати створення умов для ведення обліку діяльності господарюючого суб'єкта. Група принципів ведення бухгалтерського обліку включає принципи, що відображають умови застосування облікових процедур в ході збору, реєстрації, групування, систематизації, класифікації та зведення даних про факти господарського життя. Принципи складання і подання фінансової звітності пов'язані з умовами підготовки та оприлюднення звітності господарюючими суб'єктами.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна не сповідь: [монографія] / Ф.Ф. Бутинець Житомир: ПП "Рута", 2007. – 328 с.
2. *Бутинець Ф.Ф.* Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Ф.Ф. Бутинець – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 100 с.
3. *Бутинець Ф.Ф.* Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світі: [монографія] / Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко / За редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – 564 с.
4. *Грюнинг Х. ван.* Международные стандарты финансовой отчетности. Практическое руководство / Х. ван Грюнинг 3-е изд., обновл. и переработ. / Всемирный банк. М.: Издательство "Весь мир", 2006. – 344 с.
5. *Гуляев Н.С.* Основные модели бухгалтерского учета и анализа в зарубежных странах: [учебное пособие] / Н.С. Гуляев, Л.Н. Ветрова. – М.: КНОРУС, 2004. – 144 с.
6. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", від 16.06.1999 р. № 996-XIV-ВР.
7. *Малюга Н.М.* Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [монографія] / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548 с.
8. *Нидлз Б.* Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл / Под ред. Я.В. Соколова. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
9. *Петрук О.М.* Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку: [монографія] / О.М. Петрук. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 420 с.
10. *Рабошук А.В.* Сущность и назначение стандартов бухгалтерского учета и отчетности / А.В. Рабошук // Бухгалтерский учет, анализ и контроль: теория, методология, организация. Результаты научных исследований проблем бухгалтерского учета и контроля Житомирской бухгалтерской научной школы: [монография]. – Житомир: ЖГТУ – 2007. – 448 с. – С. 161-183.
11. *Рожнова О.В.* Международные стандарты бухгалтерского учета и финансовой отчетности: [учебное пособие]. – 3-е изд., перераб. и доп. / О.В. Рожнова. – М.: Издательство "Экзамен", 2005. – 320 с.
12. *Сафронова Н.Г.* Бухгалтерский финансовый учет: [учеб. пособие] / Н.Г. Сафронова, А.В. Яцук. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2003. – 527 с.
13. *Хендриксен Э.С.* Теория бухгалтерского учета: [пер. с англ.] / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда / Под ред. проф. Я.В. Соколова – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

ШИГУН Марія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– моделювання інформаційних систем та системи підтримки прийняття рішень;

– вивчення взаємозв'язків між системою управління підприємством та підсистемами бухгалтерського обліку та господарського контролю

